

Lietuvių policijos 15-asis batalionas (1941–1944 m.)

Straipsnyje nagrinėjama visuomenei mažai žinoma 15-ojo lietuvių policijos bataliono istorija pradedant suformavimu Vilniuje 1941 m. liepos mėn. ir baigiant išformavimu Tauragėje 1944 m. vasarą. Straipsnio tikslas – remiantis archyviniais dokumentais ir istorine literatūra atkurti bataliono istoriją, svarbiausius jo veiklos etapus ir įvykius, atskleisti specifinius bataliono istorijos bruožus ir patirtus nuostolius.

ĮVADAS

Straipsnio autorius rėmėsi Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau – LCVA) ir Lietuvos ypatingojo archyvo (toliau – LYA) fondų dokumentais. Lyginant su kitų lietuvių policijos batalionų fondais (ypač su 1(13-ojo) ir 2(12-ojo)), archyvinių dokumentų apie 15-ojo lietuvių policijos bataliono (toliau – 15 bn) ir jo karius išliko nedaug. Tarp LCVA dokumentų ypač svarbus yra Vilniaus atstatymo tarnybos (toliau – VAT) vado 1941 m. rugpjūčio 18 d. įsakymas Nr. 6, kuriame paskelbtas Gardino savisaugos bataliono (vėliau pavadinto 15-uoju batalionu) karių vardinis sąrašas¹. Šiame dokumente atsispindi bataliono struktūra (trys kuopos), vadovybė ir karių skaičius. Deja, originalių ir vertingų 1941–1944 m. laikotarpio dokumentų apie 15 bn veiklą išliko labai nedaug.

Kitas vertingas bataliono istorijos šaltinis – LYA saugomos buvusių 15 bn karių baudžiamosios bylos. Vis dėlto tokių bylų, lyginant su kitais batalionais, išliko taip pat nedaug. Ypač vertinga yra buvusio 15 bn būrio ir kuopos vado lt. Juozo Kalinausko trijų tomų baudžiamoji byla². J. Kalinauskas 15 bn vadovaujančias pareigas ėjo beveik visą bataliono egzistavimo laiką (1941–1944 m.) ir dėl to turėjo daug ką papasakoti jį tardžiuose sovietų saugumo pareigūnams. Bataliono istorijai vertingos ir kitų buvusių jo karių – Alfonso Žibinsko, Stasio Ščiukauskio, Leono Paplausko, Vaclovo Mikolaičiuko, Stasio Serafino ir Vytauto Stempkauskio baudžiamosios bylos. Informacijos apie 15 bn veiklą galima rasti ir savitraščio „Karys“ 1943 m. numeriuose. Tuometinis bataliono viršila Jonas Davičikas rašė apie bataliono kovas su sovietiniais partizanais Baltarusijoje³. Tačiau šie straipsniai buvo griežtai cenzūruojami ir juose pateikiama informacija labai nekonkreči – nenurodomos nei įvykių datos, nei vietovardžiai, nei karių pavardės. Dėl to tokie straipsniai nelabai vertingi.

Specialių mokslinių darbų apie 15 bn nėra parašyta. Buvęs 15 bn vadas gen. št. mjr. Albinas Levickis 1977 m. JAV leidžiamame žurnale „Karys“ paskelbė memuarinio pobūdžio straipsnį apie bataliono suformavimą Vilniuje ir jo žygį į Gardiną⁴. Deja, tolesnė bataliono veikla Baltarusijoje 1941–1944 m. A. Levickio straipsnyje nėra aprašoma.

Nedidelių nuotrupų apie 15 bn veiklą Baltarusijoje galima rasti ir buvusio karo kapeliono Zenono Ignatavičiaus-Ignonio karo metų dienoraštyje⁵. Tiesiogiai 15 bn Z. Ignonis neįvardija, tačiau pagal paminėtas karininkų pavardes galima nustatyti, jog aprašomi karo kapeliono apsilankymai būtent šiame batalione. Bataliono istorijai svarbių faktų galima rasti istorikų Rimanto Zizo ir Stasio Knezio darbuose⁶.

KARO PRADŽIA IR BATALIONO SUFORMAVIMAS VILNIUJE

Dauguma Vilniuje 1941 m. antrojoje pusėje suformuotų lietuvių policijos batalionų buvo sudaryti iš Raudonosios armijos (toliau – RA) 29-ojo teritorinio šaulių korpuso karių lietuvių, nacių ir sovietų karo pradžioje pasidavusių vokiečiams į nelaisvę. Iki karo 29-ojo korpuso dalys buvo dislokuotos Varėnos (184-oji divizija) ir Pabradės (179-oji divizija) poligonuose. Kilus karui, šie daliniai gavo įsakymą trauktis į Rytus, tačiau dauguma lietuvių karių nepakluso įsakymui trauktis į Rusiją ir visais įmanomais būdais stengėsi pasilikti tėvynėje. Vokiečių kariuomenė lietuvių kariams tuomet atrodė mažesnis blogis už bolševikus ir dėl to jie didelėmis grupėmis (kuopomis ir būriais) pasiduodavo vokiečiams į nelaisvę arba savarankiškai telkėsi Vilniuje. Į Rusiją karo pradžioje pasitraukė ne daugiau kaip 1500 buvusio 29-ojo korpuso karių. Traukdamiesi iš korpuso ir sukilimo prieš sovietus metu žuvo apie 120 lietuvių karių⁷.

Prieš pat karą, 1941 m. birželio viduryje, sovietų saugumo organai 29-ajame šaulių korpuse įvykdė masinius lietuvių karininkų suėmimus. Iš viso suimta 236 karininkai. Sumintieji išvežti į amžino įšalo žemėje esantį Norilsko lagerį⁸.

Buvusio RA 184-osios šaulių divizijos 294-ojo pulko vado adjutanto vyr. ltn. Juozo

Kalinausko liudijimu, 1941 m. birželio 14 d. NKVD suėmė 30 šio pulko karininkų. Birželio 24 d. rytą iš divizijos štabo buvo gautas įsakymas 294-ajam pulkui trauktis Vilniaus kryptimi. Valkininkų apylinkėse besitraukiantį pulką bombardavo vokiečių aviacija ir pasivijo vokiečių tankų kolona. Didelė pulko karių dalis neturėjo šovinių, todėl negalėjo priešintis. Pulko kariai pasidavė į nelaisvę ir kelias dienas buvo laikomi Valkininkuose, paskui pėsčiomis nuvaryti į Vilnių ir apgyvendinti kareivinėse Subačiaus gatvėje⁹.

Iš buvusių RA lietuvių karių jau 1941 m. birželio 24 d. pradėtas formuoti Vilniaus įgulos štabas, kuriam vadovavo gen. št. plk. ltn. Antanas Špokevičius. Liepos 12 d. žiniomis, Vilniaus įgulos štabas vadovavo beveik 4700 lietuvių karių (tarp jų apie 500 karininkų), anksčiau tarnavusių RA 29-ajame korpuse¹⁰. Vokiečių karo komendanto Vilniuje įsakymu, 1941 m. liepos mėn. iš Vilniuje dislokuotų lietuvių dalių pradėti formuoti keturi batalionai. Liepos 25 d. šie daliniai buvo pavadinti Vilniaus atstatymo tarnyba (VAT). VAT viršininku buvo patvirtintas gen. št. plk. ltn. A. Špokevičius¹¹. VAT papildė 1941 m. liepos mėn. antroje pusėje suformuotas Gardino batalionas, vėliau pavadintas lietuvių sauisaugos 15-uoju batalionu. Gardino bataliono vadu buvo paskirtas gen. št. mjr. A. Levickis, iki karo tarnavęs 184-osios divizijos štabe. Pagal VAT 1941 m. rugpjūčio 18 d. įsakymą Nr. 6, Gardino batalione tarnavo 303 kariškiai (karininkai, puskarininkiai ir kareiviai). Batalioną sudarė trys kuopos, kurioms vadovavo ltn. Vladas Žibas (1-osios (?) kuopos vadas), ltn. Juozas Sakalas (2-osios kuopos vadas) ir ltn. Petras Polekaskas. Viena bataliono kuopa buvo suformuota iš buvusių RA Vilniaus pėstininkų mokyklos kursantų. Šioje mokykloje prieš karą mokėsi 430 lietuvių kursantų. Du Vilniaus pėstininkų mokyklos batalionai karo pradžioje traukėsi į Baltarusiją pro Medininkus, Ašmeną, Smurgainis, Molodečną ir kitas vietas.

Traukdamiesi į Baltarusiją (iki 1941 m. liepos 12 d.) 212 lietuvių kursantų ir 49 karininkai pasišalino iš RA ir sugrižo į Vilnių. Sukilimo prieš bolševikus ir karo veiksmų metu, negalutiniais duomenimis, žuvo 4 karininkai ir 12 kursantų. Dalies karininkų ir kariūnų likimas nežinomas.

Į formuojamą Gardino batalioną buvo įtraukti ir į nelaisvę patekę buvusio RA 615-ojo artilerijos pulko kareiviai¹². Bataliono kareiviai iš pradžių dėvėjo Lietuvos kariuomenės uniformas ir buvo ginkluoti šautuvais. Prieš išsiunčiant į Gardiną batalionas buvo kariškai mokomas, Vilniuje ir apylinkėse saugojo geležinkelius, tiltus, elektrinę, sandėlius ir kitus karinius bei pramonės objektus. Prieš bataliono išsiuntimą į Gardiną tarp kareivių buvo pasklidusios kalbos, jog Gardinas bus prijungtas prie Lietuvos.

BATALIONO TARNYBA BALTARUSIJOJE 1941–1944 M.

Į Gardiną batalionas buvo išsiųstas 1941 m. liepos 26 d. vokiečių komendantūros įsakymu. Iš pradžių batalionas važiavo traukiniu, tačiau dėl didelio geležinkelių apkrovimo buvo priverstas sustoti Varėnos stotyje. Iš Varėnos batalionas pėsčiomis per didelius karščius ir prastais keliais žygiavo į Gardiną. Dzūkijos kaimų gyventojai su džiaugsmu sutikdavo pražygiuojančius lietuvių karius, palvalgydindavo ir kelionei įdėdavo papildomai maisto produktų. Prieš įžengiant į Baltarusijos teritoriją bataliono vadas gen. št. mjr. A. Levickis išpėjo karius mandagiai elgtis su nelietuviškai kalbančiais krašto gyventojais.

Gardine batalioną priėmė čia dislokuoto austrų pulko vadas; jis paaiškino bataliono vadui būsimus tarnybos uždavinius, nurodė įvairias sargybas Gardine ir jo apylinkėse¹³. Gardine pasiliko bataliono 2-oji kuopa; 1-oji kuopa buvo išsiųsta į Ostrino ir Liubiščicų miestelius, o 3-oji kuopa saugojo už Gardi-

no esantį odų fabriką. Vienas bataliono būrys (3-iosios kuopos) saugojo vokiečių karo komendantūrą Oziorų miestelyje.

Tarnybos Baltarusijoje metu būdavo atvejų, kai 15 bn kuopos viena nuo kitos buvo išdėstomos 100 ir daugiau kilometrų atstumu. Kuopų ir būrių vadai siųsdavo savaitinius pranešimus į bataliono štabą ir atvykdavo į Gardiną pasiimti maisto produktų. Bataliono karių santykiai su vietos gyventojais lenkais ir baltarusiais buvo normalūs. Ypač draugiški lietuviams buvo baltarusiai, jie kviesdavo karius į savo namus pietų ir vakarienės. Bataliono štabas palaikė gerus santykius su vietiniu baltarusių (gudų) komitetu, nuveždavo komiteto laiškus Vilniuje veikiančiam Gudų (baltarusių) komitetui. 2-oji kuopa Gardine saugojo vandentiekį, tabako fabriką, alaus daryklą, karinius sandėlius, karo belaisvių ligoninę ir kitus svarbius objektus. Ši kuopa įsikūrė miesto centre esančioje mokykloje.

Gardine 15 bn ėjo tarnybą apie du tris mėnesius. Per Gardiną į Vakarų buvo varomos didelės sovietų karo belaisvių kolonos. Tarp belaisvių būdavo ir lietuvių. Bataliono vado A. Levickio ir kitų karininkų pastangomis iš belaisvių kolonos, susitarus su vokiečių sargybiniais, pavyko išlaisvinti nemažai lietuvių karių. Išlaisvintieji dažniausiai likdavo tarnauti Gardino batalione. Batalionui tarnaujant Gardine, prie jo buvo prijungtas Ašmenoje dislokuotas ltn. Antano Danaičio vadovaujamas apie 50 lietuvių karių būrys. Išaugus karių skaičiui, batalione buvo suformuota 4-oji kuopa.

Gardine batalionas patyrė ir pirmuosius nuostolius. Važiuodami į Rytus, Vokietijos sąjungininkai ispanų kariai mirtinai suvažinėjo bataliono eilinių Žvirblį. 1941 m. rugpjūčio 1 d., lydėdamas sovietų karo belaisvių koloną, eilinis Jonas Burbulis gavo saulės smūgį ir tą patį vakarą mirė. Rugsėjo 2 d. naktį vokiečių patruliai per klaidą nušovė bataliono eilinių Antaną Bakanauską. Rugsėjo 5 d.

dvaračiu važiuojantį eilinį Rusecką mirtinai partrenkė pravažiuojantis automobilis. Rugšėjo 23 d. apsinuodijęs dujomis mirė eilinis Juozas Naujokas.

1941 m. pabaigoje (pagal skirtingus šaltinius laikas įvairuoja nuo spalio pabaigos iki gruodžio pradžios) 15 bn buvo perkeltas į Baranovičius¹⁴. Mieste liko bataliono štabas ir 2-oji kuopa; 1-oji kuopa buvo išsiųsta į Ivacevičius, 3-ioji – į Slonimo miestą; netrukus vienas 1-osios kuopos būrys (vadas J. Kalinauskas) buvo išsiųstas į Stolbcus saugoti tilto per Nemuną. Visi 15 bn padaliniai saugojo įvairius karinės reikšmės objektus¹⁵. Vienas 15 bn skyrius Baranovičiuose apie dvi savaites saugojo vadinamąją bulvių stovyklą. Stovyklos teritorijoje buvo bulvių ir šieno sandėliai. Į stovyklą vokiečių kareiviai atvarydavo dirbti žydus, kurie, pasibaigus darbo dienai, vėl buvo sugražinami į žydų getą. Maždaug po dviejų savaitių šis bataliono skyrius buvo perkeltas saugoti duonos kepyklą Baranovičiuose¹⁶. 15 bn 3-ioji kuopa Slonimo rajone maždaug metus saugojo geležinkelį, geležinkelio tiltus ir stotis bei karinius sandėlius¹⁷. Ivacevičių apylinkėse dislokuota 1-oji kuopa (1942 m. gegužės mėn. jos vardu buvo paskirtas J. Kalinauskas) saugojo tiltus Baranovičių–Bresto kelyje. 1942 m. vasario pabaigoje prie Gardino bataliono buvo prijungti Lydos ir Baranovičių lietuvių policijos batalionai ir Gardino batalionas ėmė vadintis 15-uoju policijos batalionu. Tvarkos policijos vado Lietuvoje 1942 m. gegužės 25 d. ypatingajame įsakyme nurodyta, jog 15 bn suformuotas iš buvusio 15 A bataliono ir susideda iš keturių kuopų¹⁸.

15 bn 1-osios kuopos tarnyba 1942 m. pirmojoje pusėje buvo rami, susidūrimų su sovietiniais partizanais šios kuopos tarnybos vietose nebuvo, tačiau kitos kuopos šiuo laikotarpiu patyrė pirmuosius nuostolius. 1942 m. birželio 13 d. žvalgybinio reido metu sovietiniai partizanai netoli Balsevičių kaimo sunkiai sužeidė 2-osios kuopos eilinį My-

kolą Redecką. Kitą dieną M. Redeckas mirė karo ligoninėje Gardine.

1942 m. liepos mėn. visos bataliono kuopos buvo sutelktos Slonime ir apgyvendintos kareivinėse miesto pakraštyje. Čia 15 bn buvo apie du mėnesius, patruliavo mieste, buvo kariškai mokomas ir dalyvavo operacijose prieš sovietinius partizanus. 1942 m. liepos 17 d. Slonimo apylinkėse prie Hutkos kaimo partizanai nušovė 3-iosios kuopos eilinį Balį Dambrauską ir grandinį Vytautą Albrechtą. Tą pačią dieną prie Mironiemo kaimo partizanai nukovė 3-iosios kuopos eilinį Stasį Spiečiūną ir sužeidė puskarininkį Antaną Račkauską. Žuvusieji lietuviai 1942 m. liepos 21 d. buvo palaidoti Slonimo vokiečių karių kapinėse. Sužeistasis A. Račkauskas buvo paguldytas į Baranovičių karo ligoninę. Žuvusiojo B. Dambrausko motina Ona Dambrauskienė, gyvenusi Raudondvario valsčiaus Lampėdžių kaime, už žuvusį sūnų gavo 50 markių pašalpą. 1942 m. liepos 22 d. prie Rozankos kaimo per susidūrimą su partizanais žuvo eilinis Antanas Sabaliauskas. Žuvusiojo žmonai Anastazijai Sabaliauskienei irgi buvo išmokėta 50 markių pašalpa¹⁹.

1942 m. liepos 1 d. bataliono 4-oji kuopa (93 kariai) buvo pasiųsta į Naugarduką. Liepos 7 d. sunkvežimių kolona, lydima 8 sargybinių, vežė maistą kuopos kariams iš Baranovičių į Naugarduką. Prie Svitezio ežero koloną užpuolė apie 80–120 sovietinių partizanų. Užpuolikai sunaikino 5 sunkvežimius, sužeidė 4-osios kuopos grandinį Kazį Gėgžną ir eilinį Biknerį bei nukovė kelis vokiečių karius. Sužeistieji lietuvių kariai buvo išvežti į Baranovičių ligoninę. Partizanų nuostoliai nežinomi, mūšio metu esą buvo nukautas jų vadas. Partizanai persikėlė per Nemuną ir pasitraukė į Nalibokų girią²⁰.

1942 m. rugpjūčio 26 d. žiniomis, 15 bn tarnavo 16 karininkų, 92 puskarininkiai ir 521 eilinis (iš viso 629 asmenys)²¹. Maždaug tuo pat metu 15 bn priėmė priesaiką ištikimai tarnauti Vokietijos valdžiai kare su bol-

ševizmu. Kiekvienas bataliono kareivis pasirašė nustatytos formos pasižadėjimo tekstą²². Kaip ir kituose lietuvių policijos batalionuose, 15 bn tarnavo vokiečių ryšių karininkas su keliais savo pavaldiniais. Faktiškai vokiečių ryšių karininko valdžia buvo didesnė negu bataliono vado. 1942 m. liepos 1 d. žiniomis, vokiečių ryšių karininku 15 bn tarnavo policijos kpt. Kopsas. Vėliau (1942–1944 m.) vokiečių ryšių karininku šiame batalione tarnavo SS hauptsturmfüreris ir policijos kpt. Johannes Jahnas²³.

Stiprėjant partizaniniam judėjimui Baltarusijoje, čia buvo siunčiama vis daugiau ukrainiečių, lietuvių ir latvių policijos batalionų. 1941 m. antroje pusėje į Baltarusiją buvo pasiųstas ne tik Gardino batalionas, bet ir kiti lietuvių savisaugos daliniai: 1941 m. spalio pradžioje išsiųstas 2(12)-asis policijos batalionas iš Kauno, lapkričio 5 d. į Baranovičius išsiųsta Lydos savisaugos dalinio 3-ioji kuopa (vadas ltn. Vladas Biveinis), gruodžio 5 d. ten pat išsiųsta to paties dalinio (Lydos) 2-oji kuopa (vadas ltn. Ignas Žemaitis), lapkričio 12 d. iš Vilniaus į Minską išsiųstas lietuvių policijos 3-iasis batalionas²⁴. 1942 m. liepos 1 d. žiniomis, Baltarusijoje veikė keturi latvių batalionai: 18-asis, 24-asis, 26-asis ir 266-asis. Kai kurie latvių batalionai veikė tuose pačiuose rajonuose kaip ir 15 bn. 1942 m. vasarą 18-asis latvių policijos batalionas, vadovaujamas mjr. Rubenio, dalyvavo likviduojant Slonimo žydų getą²⁵. 1943 m. pavasarį Baltarusijos generaliniame komisariate veikė 7 ukrainiečių, 4 lietuvių (3-iasis, 12-asis, 15-asis, 255-asis), 2 latvių ir tik vienas baltarusių policijos batalionas. Šiuose batalionuose tuomet tarnavo apie 5500 policininkų²⁶.

1942 m. vasarą Boro miške (apie 20 km nuo Slonimo) veikė sovietinių partizanų brigada „Pobeda“, vadovaujama Pavelo Bulako. Brigadoje buvo apie 2 tūkst. partizanų. Be to, Boro miške buvo įsikūrusi iš Derečino miesto pabėgusių žydų stovykla (joje buvo apie 200 žmonių, daugiausia senelių, moterų ir vaikų).

Žydus maistu aprūpindavo sovietiniai partizanai. Nuo 1942 m. rugpjūčio 21 d. iki rugsėjo 21 d. 15 bn kartu su vokiečių, ukrainiečių ir latvių (24-asis bn) policijos batalionais šukavo mišką (tai buvo operacijos „Pelkių karštinė“ sudedamoji dalis), tačiau šios operacijos metu partizanų nesurado. Operacijai vadovavo vokiečių policijos mjr. Siegfriedas Binzas. Po dviejų savičių batalionas vėl gavo užduotį dalyvauti antipartizaninėje akcijoje Ščiaros upės rajone (apie 20 km nuo Slonimo). 15 bn užėmė pozicijas miško pakraštyje, o mišką šukavo latvių batalionas ir vokiečių policija. Operacijai vadovavo vokiečių papulkininkis. Vokiečiai su latviais miške surado Derečino žydų stovyklą ir beveik visus joje buvusius žmones sušaudė. Nužudytųjų lavonus vėliau užkasė partizanai. Lietuvių policininkams šioje operacijoje nei su partizanais, nei su kitais asmenimis susidurti neteko, nes jų saugomame ruože nei partizanai, nei kiti asmenys nepasirodė²⁷. Po šios akcijos, maždaug 1942 m. rugpjūčio mėn., P. Bulako vadovaujami sovietiniai partizanai užpuolė Derečiną. Puolimo metu partizanai padegė du pastatus, kuriuose gyveno policininkai, ir nukovė apie 20 policininkų (pagal kitus šaltinius, buvo nukauta 18 policininkų ir 1 vokiečių žandaras; tarp nukautųjų lietuvių, berods, nebuvo). Paskui partizanai pasitraukė į mišką. Netrukus po šio puolimo į Ostrovo kaimą atvyko vokiečių žandarai ir jaun. ltn. Jono Stankaus vadovaujamas 15 bn būrys. Jie suėmė apie 20 kaimo gyventojų ir nusivarė juos į Derečiną prie kapinių sušaudė. Keliems suimtiesiems iš šaudymo vietos pavyko pabėgti²⁸.

Netrukus po šios operacijos 15 bn buvo perkeltas į Diatlovo miestą. 1-oji kuopa apsisusto mokyklos pastate. Į Diatlovą taip pat atvyko ukrainiečių batalionas ir vokiečių dalinys. Apie mėnesį šios pajėgos rengėsi naujai antipartizaninei akcijai. Be to, Diatlove lietuviai saugojo elektrinę ir lėntpjūvę. 1942 m. lapkričio mėn. batalionas išvyko šukuoti

miško maždaug 10 km nuo Diatlovo. Šios operacijos metu su partizanais susidūrė ir buvo sužeisti du 3-iosios kuopos kareiviai. Partizanų nuostoliai nežinomi. Prieš miško šukavimą vokiečių lėktuvai bombardavo mišką ir sudegino vieną kaimą²⁹.

1942 m. gruodžio mėn. 15 bn buvo išsiųstas į Nesvyžių. Jau kitą dieną lietuvių kariai dalyvavo partizanų paieškoje (operacija „Hamburgas“). Nesvyžiaus, Kopylio ir Stolbcų rajonuose veikė K. Vorošilovo sovietinių partizanų brigada, vadovaujama gen. mjr. Filipo Kapustino. Apie 25 km už Nesvyžiaus, Teliadovičių ir Lavų kaimų apylinkėse, šalia miško ant kalvos kapinaitėse buvo įsitvirtinęs sovietinių partizanų būrys. Pamatę artėjančius policininkus, partizanai pradėjo šaudyti. Šioje operacijoje dalyvavo visos 15 bn kuopos ir latvių batalionas (271-asis bn?). Operacijai vadovavo vokiečių majoras. Lietuvių ir latvių batalionai pradėjo šaudyti ir ėmė supti aukštumoje įsitvirtinusių partizanų. Susišaudymas truko kelias valandas. Miške buvusios pagrindinės K. Vorošilovo brigados pajėgos nedrįso stoti į kautynes ir padėti apsuptam būriui. Kiti sovietinių partizanų būriai pasitraukė į Bobruisko srities miškus. Į kapinaites įsiveržė 15 bn 2-oji kuopa, vadovaujama kpt. I. Žemaičio. Visi kapinaitėse buvę partizanai buvo nukauti. Iš viso žuvo 17 sovietinių partizanų. Kautynėse buvo sužeisti keli 15 bn kareiviai (tarp jų du iš 1-osios kuopos)³⁰.

1943 m. sausio mėn. pabaigoje, spiginant 30 laipsnių šalčiui, 15 bn dalyvavo kelias dienas trukusioje antipartizaninėje operacijoje kartu su latvių ir vokiečių policijos daliniais. Operacijos metu batalionas ne kartą susidūrė su partizanais. Bataliono veiksmus šioje operacijoje savaitraštyje „Karys“ aprašė viršila J. Davičikas: „Rytą 6 valandą išžygiavome į priekį. Mums bežygiuojant, pirmąjį mūsų vežimą ištiko nelaimė: jis užvažiavo ant minos ir buvo išmestas virš medžių viršūnių. V. K. kaimą pasiekėme 9 valandą ryto. Čia

ant aukštumos latvių dalinys su pabūklais užėmė poziciją, o mūsų daliniai gavo įsakymą žygiuoti pirmyn. Išžygiavome į dideles, ištaisai krūmokšniais apaugusias pelkes. [...] Iš štabo duodamas sutartinis ženklas ir virš mūsų galvų pradeda krikti į priešą stovyklą sviedinys po sviedinio. Artilerijos gaudimas apsimsta, mes slenkame mišku pirmyn, sniego aukščiau juosmens, miškas sunkiai praeinamas, o prasistumti vis dėlto reikia. [...] Iš priekinių žvalgų duodamas ženklas sustoti, ir gaunama žinia, kad priekiniai žvalgai priėjo priešą bunkerį. Paleidžiama į jį keletas salvių iš kulkosvaidžių, bet atsakymo negirdėt. Prislinkus arčiau pasirodė, kad jis tik neseniai paliktas. Kiek pražygiavus, iš 4 kuopos atvykę ryšininkai pranešė, kad jų kuopa užtiko stovyklą, bet jos jau buvo tuščios; pasilikęs tik turtas. Stovyklos buvo užminuotos, tad jose nieko nejudinę pasitraukėme ir jas sunaikinome. Minėtose stovyklose, matyt, gyveno apie 2000 banditų. Priešais, ne per toliausia nuo savęs, girdėjome smarkų šaudymą: tai kiti daliniai naikino norėjusį pasprukti priešą. Jau gerokai pritemus pasiekėme miško krašte esantį F. kaimą. Čia mūsų tikslas ir baigėsi.“³¹

Maždaug 1942 m. gruodžio mėn. 15 bn išvyko į Naugarduką ir apsistojo miesto pakraštyje esančiose kareivinėse. Čia kareiviai buvo aprengti vokiškomis uniformomis ir apie du mėnesius kariškai mokomi, be to, saugojo geležinkelio stotį ir sandėlius. Naugarduko rajone 15 bn dislokavosi iki 1943 m. vasaros. 1943 m. gegužės mėn. 15 bn dar buvo dislokuotas Naugarduko apylinkėse ir buvo pavaldus Baltarusijos tvarkos policijos (vokiečių) vadui. Bataliono 2-oji kuopa dislokavosi Bokštų miestelyje ir 1943 m. sausio mėn. apie savaitę šukavo miškus šiame rajone, tačiau su partizanais nesusidūrė. Apie 1943 m. gegužės mėn. 2-oji kuopa buvo perkelta į Borisovo rajoną³².

Maždaug 1943 m. birželio–liepos mėn. 15 bn traukiniu išvyko į Borisovo rajoną ir

pradėjo rengtis kovai su partizanais. Batalioną tuo metu aplankęs karo kapelionas Z. Ignatavičius-Ignonis labai gerai atsiliepė apie jo karius: „Pasiėkęs senąjį Borisovą, sutikau lietuvių motociklininkus. Bataliono ūkio viršininkas leit. Vizgirda [Valerijonas Vizgirdas. – *Aut.*] mane pavėžino motociklu iki pat kareivinių, kur seniau buvusi Stalino vardo mokykla. Kareivinėse su plačia šypsena pasitiko leit. Simanavičius. Abudu karininkai – pasigėrėtinai pavyzdingi vadai. Bendrai, šis Batalionas – vadai ir kariai – taurūs, garbingi Lietuvos reprezentantai Gudijoje. Giliai religingi, jautrūs ir kilnūs su vietos gyventojais gudais.“³³

Borisovo srityje veikė „Dėdės Kolios“ sovietinių partizanų brigada, vadovaujama Piotro Lopatino. Brigadoje tuomet buvo apie 1 tūkst. partizanų. Šiame rajone buvo sutelktos didelės vokiečių, ukrainiečių, latvių, baltarusių ir lietuvių policinės pajėgos (maždaug trys divizijos), tankai ir aviacija. Kiekvienam daliniui buvo paskirta konkreti operacijų teritorija. Operacija truko apie mėnesį, jos metu įvyko daug susidūrimų tarp policininkų ir partizanų. Buvo nukauta arba dingo be žinios apie 20 partizanų. Vokiečių policijos ir žandarmerijos būriai degino baltarusių kaimus, atiminėjo iš gyventojų turtą ir gyvulius. Didelis kaimas buvo sudegintas Paliko ežero rajone, taip pat Karsakovičių ir Lisino kaimai. 15 bn operacijos metu šukavo mišką palei Berezinos upę, tačiau didesnių kautynių su partizanais nebuvo. Per nedidelį susišaudymą bataliono kareiviai nukovė 1 partizaną ir 2 paėmė į nelaisvę; vėliau belaisviai buvo perduoti vokiečiams³⁴.

Po šios operacijos 15 bn buvo išsiųstas pailsėti į Lydą ir Vosyliškių miestelį ir ten išbuvo iki 1943 m. rugsėjo mėn. Bataliono 3-ioji kuopa Okunovo, Skurinkos ir kitų kaimų apylinkėse dalyvavo surenkant vietos gyventojus priverčiamiesiems darbams Vokietijoje. Iš viso tuomet buvo surinkta apie 200 žmonių³⁵. Bataliono 1-oji kuopa 1943 m.

kovo mėn. Lydos rajone susidūrė su sovietiniais partizanais. Partizanai įsitvirtino viename Nemuno krante, o kuopa – kitame. Per susišaudymą žuvo vienas kuopos kareivis³⁶. 1943 m. rugpjūčio 29 d. kovoje su partizanais Novojelnios rajone žuvo 15 bn puskarininkis Balys Jonikas. Konkrečios jo žuvimo aplinkybės nėra žinomos³⁷.

Pažymėdamas 15 bn veiklos Baltarusijoje dvejų metų sukaktį, savaitraštis „Karys“ rašė, kad šis batalionas buvo pirmasis išsiųstas iš Vilniaus į Rytus (už Lietuvos ribų): „Tačiau tie metai iš bataliono karių Rytuose pareikalavo daugybės sunkių žygių ir klastingų grumtynių su raudonųjų banditais neišbrendamuose miškuose. Kone visą laiką dalyvaujdamas kautynių veiksmuose, batalionas, be abejo, turėjo ir aukų, kurios, bataliono laimei, yra nežymios. Žuvę tikrai keliolika vyrų, iš kurių keletas žuvo dėl įvairių nelaimingų atsitikimų.“³⁸ Iš viso tarnybos Baltarusijoje metu (1941–1944 m.) žuvo ne mažiau kaip 15 bataliono kareivių.

Užtrukus karui ir esant sunkioms tarnybos sąlygoms vis daugiau bataliono karių prarasdavo norą kariauti toli nuo tėvynės dėl jiems svetimų nacistinės Vokietijos interesų. Neišvengiamas pasikeitusių nuotaikų padarinys buvo dezertyravimas iš policijos batalionų. Kariai į tarnybos vietas dažniausiai negrįždavo po atostogų savo gimtinėje. Lyginant su kitais batalionais, šis reiškinys 15 bn nebuvo labai dažnas, tačiau nuo 1942 m. tokių atvejų pasitaikydavo vis daugiau. Bene pirmasis pasišalinimo iš 15 bn atvejis užfiksuotas dar žygio į Gardiną metu. 1941 m. liepos 27 d. iš bataliono pasišalino liktinis puskarininkis Edvardas Šlekfortas ir eilinis Juozas Balka³⁹. 1942 m. gegužės 29 d. iš bataliono dezertyravo eilinis Liudas Zeidotas. Tų pačių metų birželio 4 d. iš bataliono pasišalino kareiviai Eduardas Subačius ir Albinas Kalvelis⁴⁰. Iš viso 1942–1943 m. iš bataliono pasišalino ne mažiau kaip 27 kariai, daugiausia eiliniai ir grandiniai⁴¹.

1943 m. rugsėjo mėn. 15 bn buvo perkeltas į Minską. Bataliono štabas ir viena kuopa įsikūrė Minske, 1-oji kuopa buvo išsiųsta į Kaidanovo stotį saugoti durpyno, 3-ioji kuopa – į Motorovo kaimą (apie 30 km nuo Minsko). 3-ioji kuopa taip pat saugojo durpyne dirbančius žmones, kuriuos į darbus atsiųsdavo kaimų seniūnai. Grupė 3-iosios kuopos kareivių 1941 m. lapkričio pradžioje prie Motorovo kaimo susidūrė su dviem sovietiniais partizanais. Per susišaudymą vienas partizanas buvo nukautas, o kitas pabėgo. 1943 m. gruodžio mėn. 3-iosios kuopos kareiviai viename kaime (apie 7–8 km nuo Motorovo) vėl susidūrė su partizanais. Šeši partizanai buvo paimti į nelaisvę, kiti pabėgo⁴². 1944 m. pradžioje Motorove apsilankęs karo kapelionas Z. Ignatavičius-Ignonis palankiai atsiliepė apie čia tarnaujančius 15 bn karius: „Per pavojingus miškus, balas ir pelkes pasiekiau šį nedidelį kaimelį, išsidėsčiusį ant gražaus kalniuko. Mane linksmi pasitiko juodrūs kariai ir jų vadai – leit. Simanauskas [Petras Simanauskas. – *Aut.*] ir leit. Prišgingtas [Viktoras Prišgingtas. – *Aut.*]. Jų kopyčia įrengta tikrai rūpestingai gražiai. Į vakarines pamaldas prisigrūdė pilnutėlė salė ir tikiu, kad Dievas man įkvėpė giliau smingančius žodžius. Užbaigiant pamaldas iš širdies visiems linkėjau, kad nė jokiose aplinkybėse neprarastų čia įgytas Dievo malones.“⁴³ Vienas 1-osios kuopos būrys buvo paskirtas saugoti durpyną Meleševo (kituose dokumentuose – Milevičių) kaime. 1943 m. pabaigoje šio būrio kareiviai susikovė su partizanais ir du ar tris partizanus nušovė. Per susišaudymą buvo sužeistas būrio kareivis Januška⁴⁴. 1-osios kuopos vadas J. Kalinauskas prie Milevičių slapta susitiko su sovietinių partizanų būrio vadu ir susitarė vieni kitiems netrukdyti ir nepuldinėti. Iki pat atsitraukimo iš Minsko srities 1-oji kuopa su sovietiniais partizanais nebuvo susikovusi⁴⁵. Dalis Minske dislokuotos kuopos saugojo karo belaisvių stovyklas, kiti – vyriausiąjį žandarmerijos štabą Minske⁴⁶.

BATALIONO PASITRAUKIMAS Į LIETUVĄ IR IŠFORMAVIMAS

Minsko apylinkėse 15 bn ėjo tarnybą iki 1944 m. liepos mėn., kai RA kariuomenės daliniai priartėjo prie miesto. Minske maždaug 1944 m. vasario viduryje į 15 bn buvo įtrauktas išformuotas 12-asis lietuvių policijos batalionas. Iš Minsko batalionas pėsčiomis pradėjo trauktis 1944 m. birželio 29 d. ir traukėsi Lydos–Varėnos–Alytaus–Marijampolės–Šakių–Jurbarko–Tauragės maršrutu. Nuo Minsko iki Marijampolės batalionas traukėsi apie 10–12 dienų. Kartu su 15 bn traukėsi du ukrainiečių ir baltarusių policijos batalionai. Visi trys batalionai traukdami konvojavo tris sovietų karo belaisvių kolonas. Kiekvienoje kolonoje buvo po kelis šimtus belaisvių, jie vilkėjo civiliais drabužiais. Galbūt tai buvo už partizaninę veiklą suimti asmenys. Tarp belaisvių moterų ir vaikų nebuvo. Belaisviai buvo varomi iki Marijampolės ir čia perleisti ukrainiečių ir baltarusių batalionų žinion; pastarieji belaisvius toliau konvojavo Rytprūsių kryptimi. Konvojavimo metu lietuvių kariai su belaisviais elgėsi humaniškai. Bataliono vadas A. Levickis uždraudė savo pavaldiniams tyčiotis iš belaisvių ir pasakė, jog „šiandien mes konvojuojame juos, o rytoj galbūt jie konvojuos mus“⁴⁷. Maždaug penktą ar šeštą atsitraukimo iš Minsko dieną batalionas apsisusto nakvynei prie upelio netoli Baltarusijos ir Lietuvos sienos. Naktį sargybą ėjo apie 15 kareivių. Paryčiui sargybinius užpuolė sovietiniai partizanai. Per susišaudymą žuvo du partizanai ir du 15 bn kareiviai⁴⁸.

Į Tauragę batalionas atvyko 1944 m. liepos 26 d. ir čia buvo išformuotas⁴⁹. Kareiviai buvo aprenkti vokiškomis vasarinėmis uniformomis ir išsiųsti į Štetiną (dabar – Ščecinas), o karininkai iš pradžių į Dancigą (dabar – Gdanskas), vėliau į Adlershorstą. Štetine 15 bn kareiviai apie 2–3 mėnesius buvo kariškai mokomi ir valė miestą nuo griuvėsių. Buvę 15 bn karininkai Adlershorste bu-

vo laikomi 2–3 savaites, paskui vėl buvo sugrąžinti į Dancigą statyti priešlėktuvinių slėptuvių. 1944 m. rugsėjo pabaigoje iš Dancigo buvę 15 bn karininkai buvo atvežti į Telšius. Čia tuomet buvo formuojami Tėvynės apsaugos rinktinės (toliau – TAR) pulkai. Iš Telšių dalis karininkų buvo išsiųsti į Sedą. Spalio pradžioje, prasidėjus RA puolimui, Sedą gynę TAR kariai buvo išblaškyti. Dalis karių žuvo arba pateko į nelaisvę, kiti sugebėjo pasitraukti į Vokietiją⁵⁰. Dalis buvusių 15 bn kareivių iš Štetino buvo išsiųsti į Italiją, iš pradžią į Veroną, vėliau į Bolonijos miestą ir perduoti vokiečių 4-osios desantinės divizijos žinion. Iš Bolonijos lietuvių dalinys buvo pasiūstas statyti gynybinių įtvirtinimų Apeninų kalnuose; ten 1945 m. pavasarį dauguma lietuvių pasidavė anglų ir amerikiečių kariuomenės daliniams⁵¹.

IŠVADOS

15-ojo lietuvių policijos bataliono istoriją galima suskirstyti į keletą etapų: 1) bataliono suformavimas Vilniuje (1941 m. liepos

mėn.); 2) tarnyba Baltarusijoje (1941 m. liepos pabaiga–1944 m. birželio mėn.); 3) pasitraukimas į Lietuvą ir išformavimas (1944 m. liepos mėn.). Beveik visą savo egzistavimo laiką 15 bn tarnavo Baltarusijoje – saugojo geležinkelius ir kitus karinės reikšmės objektus, konvojavo karo belaisvius ir dalyvavo kovose su sovietiniais partizanais. Priešingai negu kiti lietuvių policijos batalionai, 15-asis batalionas nepadarė karo nusikaltimų ir nebuvo įtrauktas į žydų žudynes. Vienintelė išimtis – lttn. J. Stankaus vadovaujamo būrio dalyvavimas 20 partizanų rėmėjų (baltarusių) sušaudyme 1942 m. rugpjūčio mėn. Derečine. Nors 1942–1943 m. batalionas aktyviai dalyvavo antipartizaninėse akcijose, tačiau didelių nuostolių nepatyrė: kautynėse su partizanais arba dėl nelaimingų atsitikimų žuvo keliolika bataliono karių, nežinomas skaičius buvo sužeista ir kelios dešimtys iš bataliono dezertyravo. 15-asis batalionas visą tarnybos laiką pasižymėjo gera drausme ir koviniu parengimu. Po išformavimo dalis buvusių bataliono karių tęsė tarnybą Tėvynės apsaugos rinktinėje arba vokiečių kariuomenės daliniuose Vokietijoje ir Italijoje.

Nuorodos

¹ Įsakymas Nr. 6 (1941 m. rugpjūčio 22 d.) VAT, LCVA, f. R-660, ap. 2, b. 3, l. 36–39.

² J. Kalinausko baudžiamoji byla, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 34346/3, 3 tomai.

³ J. Davičikas, „Banditų medžioklė Gudijos plotuose“, *Karys*, 1943, birželio 26, Nr. 26.

⁴ A. Levickis, „Prisiminimų nuotrupos iš 15-to Gardino bataliono“, *Karys* (JAV), 1977, Nr. 9, 10.

⁵ Z. Ignonis, *Pracėtis kalba: Dienoraštiniai užrašai. Gudija. 1941–1944*, New York, 1980, 286 p.

⁶ R. Zizas, „Lietuvių savisaugos (apsaugos) batalionų karių nuostoliai Vokietijos–SSRS karo metu (1941–1945)“, *Karo archyvas*, Vilnius, 2004, t. 19, p. 179–343; S. Knezys, „Lietuvos kariuomenės likvidavimas 1940–1941 metais“, *Okupacija ir aneksija*.

Pirmoji sovietinė okupacija (1940–1941), Vilnius, 2006, p. 161–190.

⁷ S. Knezys, op. cit., p. 189.

⁸ Ibid., p. 184.

⁹ J. Kalinausko kalba Pabaltijo karinės apygardos karo tribunolo 1955 m. kovo 22 d. posėdyje, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 34346/3, t. 3, l. 244.

¹⁰ LCVA, f. R-660, ap. 2, b. 266, l. 2.

¹¹ Įsakymas Nr. 1 (1941 m. liepos 31 d.) VAT, ibid., b. 261, l. 175.

¹² Įsakymas Nr. 6 (1941 m. rugpjūčio 22 d.) VAT, ibid., b. 3, l. 36 a. p.–39; D. Gurino 1954 m. gruodžio 23 d. apklausos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 34346/3, t. 3, l. 86; K. Ališauskas, „VPM karui prasidėjus“, *Karys*, 1943, sausio 23, Nr. 4; sausio 30, Nr. 5; vasario 6, Nr. 6.

¹³ A. Levickis, op. cit., *Karys* (JAV), 1977, Nr. 9(1536), p. 339, 340; „Dveji metai kovų prieš raudonusius“, *Karys*, 1943, liepos 24, Nr. 30.

¹⁴ J. Kalinausko 1953 m. spalio 13 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 34346/3, t. 1, l. 42–45; V. Leviškausko 1951 m. birželio 13 d. apklausos protokolas, ibid., b. P-20210, l. 175; A. Levickis, op. cit., *Karys* (JAV), 1977, Nr. 10(1537), p. 379, 380, 383; „Naujas mūsų karių laikraštėlis“, *Karys*, 1942, gegužės 30, Nr. 23.

¹⁵ J. Kalinausko 1953 m. spalio 13 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, ibid., b. 34346/3, t. 1, l. 45–46.

¹⁶ A. Žibinsko 1951 m. birželio 20 d. tardymo protokolo išrašas, ibid., ap. 8, b. 147, l. 29.

¹⁷ S. Ščiukausko 1948 m. rugsėjo 24 d. tardymo protokolas, ibid., ap. 58, b. 34346/3, t. 3, l. 97.

¹⁸ Tvarkos policijos vado Lietuvoje 1942 m. gegužės 25 d. įsakymas, LCVA, f. R-659, ap. 1, b. 17, l. 321.

¹⁹ LSSR KGB 1950 m. pažyma apie lietuvių policijos 15-ąjį batalioną, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-16865, t. 3, l. 117; LSD Vilniaus apygardos štabo 1942 m. liepos 30 d. pranešimas SS ir policijos vadui Vilniuje, LCVA, f. R-659, ap. 1, b. 1, l. 69.

²⁰ LSD Vilniaus apygardos štabo 1942 m. liepos 30 d. pranešimas SS ir policijos vadui Vilniuje, ibid., l. 68.

²¹ *Masinės žudynės Lietuvoje*, Vilnius, 1965, d. 1, p. 322.

²² L. Paplausko 1945 m. rugsėjo 12 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47076/3, l. 28–28 a. p.

²³ 1971 m. birželio 4 d. informacija iš J. Jahno asmens bylos, ibid., ap. 46, b. 1154, l. 2.

²⁴ Vilniaus apygardos savisaugos dalims įsakymai Nr. 6 (1941 m. lapkričio 11 d.), Nr. 27 (1941 m. gruodžio 16 d.), Nr. 20 (1941 m. gruodžio 4 d.), LCVA, f. R-660, ap. 2, b. 261, l. 10, 19, 44–45.

²⁵ A. Litvin, „The Latvian Police Battalions in Byelorussia in 1941–1944“, *Latvia in World War II: Materials of an International Conference 14–15 June 1999*, Rīga, Rīga, 2000, p. 263.

²⁶ Ch. Gerlach, *Kalkulierte Morde*, Hamburg, 1999, S. 207.

²⁷ J. Kalinausko 1953 m. spalio 14 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 34346/3, t. 1, l. 49–50; P. Bulako 1953 m. lapkričio 15 d. apklausos protokolas, ibid., l. 168–170; R. Zizas, op. cit., p. 318.

²⁸ P. Bulako 1953 m. lapkričio 15 d. apklausos protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 34346/3, t. 1, l. 170–171; J. Kalinausko 1953 m. gruodžio 16 d. tardymo protokolas, ibid., l. 96–97.

²⁹ J. Kalinausko 1953 m. spalio 14 d. tardymo protokolas, ibid., t. 1, l. 50–51.

³⁰ J. Kalinausko 1953 m. gruodžio 15 d. tardymo protokolas, ibid., l. 89–91; A. Družnovo 1953 m. lapkričio 27 d. apklausos protokolas, ibid., t. 2, l. 1–3.

³¹ J. Davičikas, op. cit., *Karys*, 1943, birželio 26, Nr. 26.

³² L. Paplausko 1945 m. rugsėjo 13 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 47076/3, l. 31 a. p.; A. Žibinsko 1951 m. birželio 20 d. tardymo protokolo išrašas, ibid., ap. 8, b. 147, l. 30; A. J. Munoz, *Hitlers Eastern Legions. The Baltic Schutzmannschaft*, Vol. I, New York, 1996, p. 30.

³³ Z. Ignonis, op. cit., p. 146.

³⁴ J. Kalinausko 1953 m. spalio 15 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 34346/3, t. 1, l. 52–55; P. Lopatino 1953 m. lapkričio 30 d. apklausos protokolas, ibid., t. 2, l. 24–27; J. Kalinausko 1954 m. gruodžio 20 d. tardymo protokolas, ibid., t. 3, l. 25–27.

³⁵ LSSR KGB 1953 m. spalio 7 d. pažyma apie lietuvių policijos 15-ąjį batalioną, ibid., b. P-16865, t. 3, l. 119; S. Ščiukausko 1948 m. rugsėjo 24 d. tardymo protokolas, ibid., b. 34346/3, t. 3, l. 100.

³⁶ V. Neverausko 1951 m. rugsėjo 6 d. tardymo protokolas, ibid., b. 25257/3, l. 97.

³⁷ Tvarkos policijos vado Baltarusijoje 1943 m. rugsėjo 15 d. įsakymas, Centrinis valstybinis archyvas Minske, f. 389, ap. 1, b. 1, l. 126.

³⁸ „Dveji metai kovų prieš raudonusius“, *Karys*, 1943, liepos 24, Nr. 30.

³⁹ LCVA, f. R-689, ap. 1, b. 27, l. 11.

⁴⁰ Ibid., b. 88, l. 23.

⁴¹ Duomenys apie lietuvių policijos batalionų dezertyrus 1942–1943 m., LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1250.

⁴² S. Ščiukausko 1948 m. rugpjūčio 17 d. tardymo protokolas, ibid., b. 42725/3, l. 25–26.

⁴³ Z. Ignonis, op. cit., p. 268.

⁴⁴ J. Kalinausko 1953 m. spalio 15 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 34346/3, t. 1, l. 56–57.

⁴⁵ J. Kalinausko 1953 m. spalio 30 d. tardymo protokolas, ibid., l. 82–83.

⁴⁶ A. Žibinsko 1951 m. liepos 14 d. tardymo protokolo išrašas, ibid., ap. 8, b. 147, l. 13.

⁴⁷ J. Kalinausko 1955 m. sausio 8 d. tardymo protokolas, *ibid.*, ap. 58, b. 34346/3, t. 3, l. 31–34.

⁴⁸ J. Kalinausko 1954 m. gruodžio 20 d. tardymo protokolas, *ibid.*, l. 28–29.

⁴⁹ V. Levišausko 1951 m. birželio 13 d. apklausos protokolas, *ibid.*, b. P-20210, l. 178.

⁵⁰ J. Kalinausko 1953 m. spalio 22 d. tardymo protokolas, *ibid.*, b. 34346/3, t. 1, l. 64–65.

⁵¹ A. Žibinsko 1951 m. liepos 14 d. tardymo protokolo išrašas, *ibid.*, ap. 8, b. 147, l. 13.

Gauta 2007 03 05

Lietuvos istorijos institutas,

Kražių g. 5, Vilnius

Arūnas Bubnys

THE 15TH LITHUANIAN POLICE BATTALION (1941–1944)

Summary

The history of the 15th Lithuanian Police Battalion can be divided into several stages: 1) the formation of the battalion in Vilnius (July 1941); 2) the service in Belarus (end of July 1941–June 1944); 3) its withdrawal to Lithuania and disbanding (July 1944). Throughout its existence the 15th Battalion was stationed almost exclusively in Belarus, guarding the railways and other objects of military importance, conveying prisoners of war, and fighting against Soviet partisans. Unlike other Lithuanian police battalions, this battalion did not commit any war crimes and was not involved in the killings of Jews. The only exception was when a platoon led by Lieutenant J. Stankus took part in

the execution of 20 Belarusian supporters of Soviet partisans in Derečin in August 1942. Although the battalion took an active part in anti-partisan actions in 1942 and 1943, it did not sustain great losses: several fighters were killed in fights against partisans or due to accidents, an unknown number was injured, and several scores deserted the battalion. The battalion was distinguished by its discipline and training. Following the disbanding of the battalion, some of the fighters went on to serve in the Homeland Defence formations or German military units in Germany and Italy.